

УДК 372.894

Михайличенко О. В.

доктор педагогічних наук, професор,
СумДПУ ім. А. С. Макаренка

ОПТИМІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ТА ІННОВАЦІЙНЕ НАВЧАННЯ СУСПІЛЬНИХ І ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН

У статті йдеться про новітні технології навчання суспільних і гуманітарних дисциплін.

Ключові слова: Оптимізація навчального процесу, інноваційне навчання.

Михайличенко О. В. Оптимізація процесу освіти та інноваційне навчання суспільних і гуманітарних дисциплін. В статті йдеться про новітні технології освіти суспільних і гуманітарних дисциплін.

Ключевые слова: оптимизация процесса обучения, инновационное обучение.

Mikhailichenko, O. Optimization of process of educating and innovative educating to public and humanitarian disciplines. In the article the question is about the newest technologies of educating to public and humanitarian disciplines.

Key words: optimization of process of educating, innovative educating.

Оптимізація навчального процесу як спосіб організації навчання набув свого початку ще у 80-тих роках ХХ ст. Російськими вченими-педагогами на чолі з Ю. К. Бабанським¹ була розроблена теорія оптимізації навчального процесу, яка згодом увійшла у скарбницю досягнень радянської дидактики як принцип навчання.

Сутність цієї теорії полягала у прагненні поліпшити результати навчального процесу за допомогою нових підходів до планування та вибору методів діяльності вчителя.

Бабанський Ю.К.

За думкою Ю. К. Бабанського, до основних способів діяльності вчителів, які одночасно ведуть до підвищення ефективності навчання і попереджають перевищення норм витрат часу і зусиль педагогів, належать:

1. Комплексний підхід до підбору і вирішення завдань навчання, до побудови його змісту, методів, засобів і форм діяльності.
2. Конкретизація завдань, змісту, методів, засобів, форм діяльності вчителя з урахуванням наявних умов і можливостей.
3. Виділення головного, істотного при плануванні завдань, змісту, форм, методів діяльності.
4. Порівняльна оцінка різних варіантів методів, засобів, форм навчання з метою вибору найкращого з них за відповідними критеріями.
5. Диференційований підхід до вибору завдань, змісту, методів, форм

навчання з урахуванням особливостей окремих груп учнів.

6. Створення необхідних умов для навчання.
7. Оперативне коригування навчання з урахуванням умов, що змінюються, і можливостей.
8. Орієнтація на заощадження часу, зусиль, засобів у процесі навчання.

У скороченому формулюванні загальними способами оптимізації навчання можна назвати комплексне планування завдань, конкретизацію, генералізацію, порівняльну оцінку і вибір варіантів, диференціацію, оперативну корекцію, економізацію усіх компонентів навчального процесу [1].

Інноваційне навчання² передбачає застосування у навчальному процесі нових форм організації та методів, які б за найменший час сприяли досягненню найбільших результатів.

Поняття «інноваційне навчання» увійшло у практику освітньої діяльності дещо пізніше, коли замість поняття науково-технічного прогресу у виробництві, яке існувало за радянські часи, почали застосовувати поняття «інновація» та «інноваційні технології».

У зв'язку з цим в освітній діяльності виникають нові поняття: креативна педагогіка, педагогіка співробітництва, порівняльна педагогіка, педагогічна інноватика, дидактична евристика, які з різних позицій організації навчання та практичної діяльності викладачів вивчають і впроваджують у навчальний процес нові ефективні методи навчання.

У навчанні суспільно-історичних дисциплін інноваційне навчання передбачає формування таких основних навичок наукового сприйняття матеріалу:

1. Розуміння того, як минуле інтерпретується сучасниками.
2. Аналітичне сприймання матеріалів, що надходять з різних джерел, і критичне їх використання.
3. Уміння вибирати поміж різних версій або тлумачень минулого кілька точок зору і давати їм оцінку.
4. Уміння відрізнити факт від вигадки, упередженості, необ'єктивності.
5. Здатність робити незалежні та виважені оцінки на підставі аналізу об'єктивних фактів.

¹ Бабанський Юрій Константинович (1927 – 1987) – дійсний член АПН СРСР, доктор педагогічних наук, професор, віце-президент АПН СРСР, Москва

² Інновація (англ. *innovation*) – втілена новизна, що забезпечує якісне зростання ефективності процесів або продукції, що потребує ринку.

Інноваційне навчання передбачає використання таких форм організації і методів, які спрямовані на творчу імпровізацію вчителя, на його можливість відкривати, розробляти і застосовувати творчі пізнавальні завдання.

Інноваційне навчання суспільно-політичних дисциплін реалізується у таких основних видах:

1. Навчання у співробітництві

Навчання у співробітництві або педагогіка співробітництва – система навчання, яка ґрунтується на спільній діяльності вчителя та учнів, взаєморозумінні і гуманізмі, єдності інтересів і прагнень усіх учасників навчального процесу і має за мету особистісний розвиток школярів.

Одним із характерних прикладів у цьому є дидактична система, яку ще у другій половині ХХ ст. запропонував французький педагог, викладач історичних дисциплін С. Френе³.

Френе Селестен

У своїй книжці «Педагогічні інваріанти» він висунув такі педагогічні установки:

1. Максимальний розвиток особистості дитини в розумно організованому суспільстві.
2. Школа завтрашнього буде орієнтована на дитину – члена суспільства.
3. Дитина сама будує свою особу, а ми в цьому йому допомагаємо.
4. Праця стане основною рушійною силою і філософією народної школи. Світла голова і умілі руки кращі, ніж розум, переобтяжений непотрібними знаннями.
5. Дисципліна – запорука результату організованої праці [2].

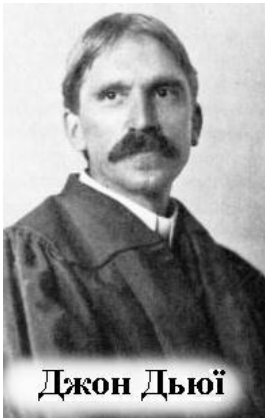
Мета навчання, за С. Френе, полягає у максимальному розвитку особистості школяра.

У зв'язку з цим, головним завданням вивчення суспільно-історичних дисциплін є не заучування матеріалу, а, насамперед:

- розвиток творчих здібностей дитини, її прагнення до самореалізації;
- створення сприятливого середовища, яке спонукає учня до активної пізнавальної діяльності.

Зміст навчання суспільно-історичних дисциплін французький педагог вбачав в організації творчої, дослідницької діяльності.

Цю ідею у той же час перехопили в американській педагогіці, хоча вона ще раніше здобула розвиток у філософії Д. Дьюї⁴ – американського філософа, психолога і педагога, який на початку ХХ ст. заснував педагогічну течію «педагогіка дії», яка згодом здобула назву «педоцентризму».

Джон Дьюї

Під навчанням у співробітництві вони вбачали навчання учнів у невеликих групах. Така організація навчання базувалася на трьох основних принципах:

- принцип заохочення – отримання однієї на всю групу оцінки;
- принцип індивідуалізації – виконання кожним учнем своєї частки групового завдання;
- принцип рівних можливостей – привнесення кожним членом групи у спільний результат своєї частки.

Зазначені принципи реалізувалися у трьох варіантах:

Соловейчик С.Л.

Лисенкова С.М.

Амонашвілі Ш.О.

Перший варіант – навчання в команді. Учні класу поділяються на групи (по 4 учні). Вчитель спочатку пояснює матеріал, а потім учні в групах його обговорюють і закріплюють.

Другий варіант. Учні поділяються на групи (4-6 учнів в групі) і працюють самостійно над матеріалом, який задає їм вчитель. По завершенню роботи учні оприлюднюють результати своєї роботи.

У вітчизняній педагогіці засновником педагогіки співробітництва слід назвати С. Л. Соловейчика⁵ та педагогів-новаторів Ш. О. Амонашвілі⁶, В. Ф. Шаталова⁷, С. М. Лисенкову.⁸

³ Френе Селестен (франц. Freinet; 1896–1966) – французький педагог.

⁴ Джон Дьюї (англ. John Dewey; 1859-1952) – американський філософ і педагог, представник філософського напрямку прагматизм. Автор праць "Школа і дитина" (1923) та "Школа і суспільство" (1925).

⁵ Симон Львович Соловейчик (1930-1996) – російський публіцист, педагог і філософ.

⁶ Амонашвілі, Шалва Олександрович (нар. у 1931 р., Тбілісі, Грузія) – педагог, доктор психологічних наук, академік Російської Академії освіти, розробник концепції гуманістичної освіти.

⁷ Шаталов Віктор Федорович (нар. у 1927 р.) – вчитель-новатор, народний учитель СРСР (1990 р.), заслужений учитель України (1987 р.), лауреат премій імені К. Д. Ушинського, імені Н. К. Крупської, автор системи навчання із використанням опорних сигналів. Професор Донецького інституту соціальної освіти.

Шаталов В.Ф.

Їхній досвід у 80-х роках ХХ століття широко впроваджувався у навчальний процес загальноосвітніх шкіл і був широко висвітлений у популярному багатотисячному виданні на різних національних мовах республік колишнього СРСР «Педагогічний пошук» [3].

1. Проектна система навчання.

Проектна система (метод проектів, метод цільових завдань) – організація навчання, за якої учні набувають знання, уміння і навички у процесі планування і виконання практичних завдань-проектів. Ця система впроваджувалася у навчання на початку ХХ ст. Автор проектної системи навчання – американський педагог У. Кілпатрик⁹ – вважав, що вивчення історії має бути зосереджене на поєднанні

соціальних проблем людства в минулому і сучасному.

Основні принципи проектів:

1. Надання максимальної свободи учням у питаннях змісту, форм роботи.
2. Пріоритет дослідницької діяльності.
3. Використання досвіду вивчення попереднього матеріалу і загальножиттєвого досвіду учнів.
4. Використання у навчанні у форм запитань-відповідей.
5. Поєднання раціонального та інтуїтивного у оволодінні матеріалу.

Теми проектів представляються в ігрових (рольових) варіантах: “нотатки мандрівника” (“листи”, “щоденник”), які пишуться від імені історичної особи або від першої особи – учасника подорожі.

Це може бути мандрівка Спартою чи Афінами, коли учень має зіграти роль певного історичного персонажа і, відповідно до власних переживань, прийняти рішення.

Кожен проект має індивідуальний сценарій, який визначається темами індивідуальних проектів та орієнтовними запитаннями до них.

Проектне навчання може використовуватись у процесі самонавчання учнів, як підготовчий етап для основних (ключових) питань теми уроку.

3. Інтегрована (комплексна) система навчання

Комплексна система навчання – це система, за якою навчальний матеріал вивчається в школі за певними темами-комплексами. Організаційні форми навчання за цією моделлю в цілому мало чим відрізняються від традиційного уроку. Але навчання будується на проблемній основі і діалогічних методах. Найбільш яскраво інтегрована система навчання представлена в “школі діалогу культур”. Зазначена модель навчання ґрунтується на інтеграції змісту гуманітарних предметів на культурологічних засадах, розумінні учнями людини певної історичної епохи через роботу з історичними текстами певної епохи.

Навчання за моделлю “діалогу культур” будується на принципах: культурологічності, історичності, діалогічності, циклічності, проблемності.

Організація навчання за моделлю “діалогу культур” може здійснюватися в межах інтегрованого курсу “Історія культури”, який поєднує в собі матеріал історії, літератури, образотворчого мистецтва та інтегроване викладання історії та літератури.

За думкою українського дослідника К. О. Баханова, протягом останнього десятиріччя ХХ та початку ХХІ ст. у змісті шкільної історичної освіти відбулися докорінні зміни, які проходили у три етапи: 1) 1989 – 1992 рр.; 2) 1992 – 1996 рр.; 3) 1996 – 2005 рр.

На першому етапі відбулося виокремлення історії України в самостійний курс. Хоча компонування матеріалу здійснювалося за старими радянськими схемами, автори підручників ще відштовхувалися від тез, які не пройшли випробувань часом, разом з тим з’явилися нові підходи до висвітлення та визначення сутності окремих періодів, особливо радянського суспільства, посилилася увага до ролі особистості в історії, порушувалося питання про альтернативність в історії та необхідність орієнтації на діалог з учнем.

На другому етапі було проголошено відхід від старих штампів і стереотипів, пов’язаних із формаційним підходом (хоча багато в чому ще зберігся його відбиток); національну історію подано як складний процес державотворення; зроблено наголоси на цивілізаційному розвитку людства; посилено культурологічну спрямованість змісту; особливу увагу приділено національно-визвольному рухові; висвітлено раніше замовчувані сторінки національної історії; введено дослідницько-пошукові вміння.

На третьому етапі курс історії України було побудовано за загальноновизнаними історичними періодами на основі схеми М. Грушевського, подано нові оцінки подій та їх хронологічні межі, включено нові сюжети, чітко визначено позиції щодо комуністичного режиму, підкреслено основні віхи руху України до своєї незалежності.

⁸ Лисенкова Софія Миколаївна (нар. у 1924 р.) – учитель початкових класів, педагог-новатор, народний учитель СРСР (1990 р.), автор методики випереджаючого навчання.

⁹ Уільям Херд Кілпатрик (англ. *William Heard Kilpatrick*; 1871–1965) – американський педагог, основоположник методу проектів.

Програму зі всесвітньої історії було відокремлено від програми з історії України. У ній проголошувалися цивілізаційний, культурологічний і стадіально-регіональний підходи щодо формування матеріалу; у доборі змісту простежувалася лінія державотворення й реформування суспільства, вплив релігій на суспільне життя; менше уваги приділялося соціальним рухам, революціям.

У своєму докторському дослідженні К. О. Баханов відзначає, що у сучасному викладанні історії у школі можна виокремити дві групи інноваційних технологій:

- технології, що спрямовані переважно на формування в учнів знань, умінь, навичок і часткове формування способів розумових дій, саморозвиток і розвиток творчих здібностей (технологія повного засвоєння);
- технології, що зорієнтовані на розвиток учнів (формування способів розумових дій, самокерованих механізмів особистості, творчих здібностей) і паралельне оволодіння знаннями, вміннями й навичками (технологія розвивального навчання).

У межах визначених груп технології розрізняються за основним шляхом реалізації визначеної мети. У технологіях повного засвоєння навчального матеріалу такими шляхами є інтенсифікація навчання на основі схемно-знакових моделей, удосконалення системи контролю й рейтингової оцінки знань (наприклад, технологія В. Шаталова та її модифікації), модульна організація навчання, внутрішньо предметна диференціація (технологія М. Гузика) тощо.

Таким чином, у технологіях розвивального навчання основними складовими є: проблемні методи, алгоритмізація навчання, індивідуальна самостійна робота учнів, модульна організація навчання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабанский Ю. К. Система способов оптимизации обучения / Ю. К. Бабанский // Тридцатилетний ресурс журнала «Вопросы психологии» 1980 – 2009. Режим доступа: <http://www.voppsy.ru/issues/1982/825/825012.htm>
2. Режим доступа: http://libfree.com/125031374_pedagogikapedagogichni_invarianti.html
3. Педагогичний пошук / Упор. І. М. Баженова. – К. : Рад. школа, 1988. – 451 с.
4. Баханов К.О. Теоретико-методичні засади трансформації сучасної шкільної історичної освіти: автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.02 [Електронний ресурс] / К. О. Баханов; Ін-т педагогіки АПН України. – К., 2007. – 43 с.

УДК 378.091.2:94

Бабенко Т. В.

кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри педагогіки та освітнього менеджменту
Кіровоградського державного
педагогічного університету ім. В. Винниченка

ЗМІСТ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ІСТОРІЇ ЯК СКЛАДОВОЇ ЙОГО ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ

У статті узагальнені теоретичні підходи до визначення сутності і змісту інформаційної культури майбутнього вчителя історії. Автор робить спробу проаналізувати змістові характеристики досліджуваного утворення як складової професійної культури.

Ключові слова: інформаційна культура майбутнього вчителя історії, професійна культура, професійна компетентність.

Бабенко Т. В. Содержание информационной культуры будущего учителя истории как составляющей его профессиональной культуры. В статье обобщены теоретические подходы к определению сущности и содержания информационной культуры будущего учителя истории. Автор делает попытку проанализировать смысловые характеристики исследуемого образования как составляющей профессиональной культуры.

Ключевые слова: информационная культура будущего учителя истории, профессиональная культура, профессиональная компетентность.

Babenko, T. The table of contents of informative culture of future teacher of history as constituent of him professional culture. In the articles generalized the theoretical going is near determination of essence and maintenance of informative culture of future teacher of history. An author gives it a shot to analyse semantic descriptions of the probed education as a component professional culture.

Key words: informative culture of future teacher of history, professional culture, professional competence.

Інформаційно-комунікативні технології поступово, активно і невпинно вкраплюються й інтегруються в усі сфери діяльності людини та суспільства, стають могутнім каталізатором і визначальним джерелом їхнього об'єктивного розвитку. Цей процес називають інформатизацією суспільства, а саме суспільство набуває ознак інформаційного. Це у свою чергу має як прямий вплив на зміст освіти, пов'язаний з рівнем науково-технічних досягнень, так і опосередкований, пов'язаний з появою нових професійних умінь і навичок. Тому в умовах широкого використання засобів сучасних інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному процесі значно зростають вимоги до професійної підготовки вчителів.